

Tanker og minder om et luftfoto

Også grusgrave rummer kulturhistorie. Inspireret af et luftfoto vender Per Blak i erindringen tilbage til sin barndoms grusgrav i Øster Kanstrup. Der blev arbejdet hårdt under barske vilkår, men samtidig var man i 1950'erne på vej ind i de arbejdsbesparende maskiners tidsalder. Og på det punkt var grusgraven i Øster Kanstrup helt i front.

Jeg har et gammelt luftfoto hængende på væggen i mit hjem her på Solbakkevej i Thisted. Billedet er taget allerførst i 50'erne og viser mine forældres grusgrav i Skovsted, vel som noget af det første luftfoto, da i hvert fald her på egnen.

Mange gange ser jeg på det og mindes en svunden tid, hvor alt var helt anderledes end i dag, hvor alt er præget af industriens velsignelser og forbandelser med stress og jag til følge. Skønt jeg ikke var så gammel den gang, så husker jeg stadig den specielle rolige og afslappede atmosfære i grusgraven og i Skovsted som helhed. En tid, hvor alle havde tid til at komme hinanden ved, og altid havde tid til en sludder for en sladder. Lad os prøve at bladre lidt i mindernes bog.

Ca. 1950 startede min far, Svend Blak, en grusgrav i Skovsted. Jorden og rettinghederne til udvinding af grus og sand, havde han, såvidt jeg husker, forpagtet af Jydsk Mergel og Kalk Selskab i Århus, der havde planer om at starte et mørtelværk på stedet. Planen blev aldrig realiseret. Min far, der var født i nabolaget, vidste jo, der var sand og grus i undergrunden, forpagtede jorden og startede Øster Kanstrup Grusgrav.

Ideen bag det hele må have været at få en »højteknologisk« virksomhed i gang, hvor der ikke skulle bruges ret mange men-

neskekræfter til produktionen. Maskiner skulle overtage al slæbet, skovl og greb skulle næsten være overflødig, – industrialiseringen var kommet til Skovsted. Sand og grus skulle i fremtiden rykkes ind med maskinkraft, gå på bånd til sortering, selv falde ned i siloen, dernæst selv løbe ud i lastbiler på få minutter, – menneskekræfter skulle næsten være overflødige.

Traktoren var så småt ved at komme frem, men absolut kun som mekanisk trækraft i landbruget, så den kunne der på det tidspunkt ikke drages nogen nytte af i grusgraven. Derimod begyndte der at komme flere og flere lastbiler med hydraulisk tip-pelad. Når dette tekniske vidunder var blevet opfundet, var det da komplet tåbeligt, at skulle læse bilerne med håndkraft. Skulle aflæsningen være nem og hurtig, så skulle pålæsningen også være det. En alternativ løsning måtte der da kunne findes.

Et brugt slæbeskovlsanlæg blev købt, og en efter datidens forhold kæmpestor silo af træ med sorteringsanlæg ovenpå blev rejst. Hvordan han har fået de store tonstunge maskiner løftet på plads og monteret, synes at være noget af en gåde, da hydrauliske kraner og løfteværktøj slet ikke var opfundet på det tidspunkt. Kun med løftestænger, trisser og taljer fik han anlægget rejst, og en enkeltcylindret 15 hk. DEUTZ diesel-

Min far, entreprenør Svend Blak, Thisted, ca. 1976.

motor blev anbragt som trækraft for hele anlægget med nogle enorme tandhjul og remme. Man må nok sige, det har været noget af et ingeniørarbejde at få det regnet ud, og få anlægget til at køre. Anlægget var ikke set eller afprøvet andre steder, så hver en detalje måtte der regnes lidt på først, dernæst afprøves. Alt var lavet på fri fantasi. Det må virkelig have været en stor dag, da den første skovlfuld blev kørt gennem anlægget, og det hele fungerede som det skulle.

Da maskinerne var så nogenlunde på plads, og produktionen virkelig skulle i gang, blev Thomas Skårup Hansen Skovsted, ansat som fast medhjælper i grusgraven. Hans arbejde blev for det meste at betjene spillet til indhaling af råvarerne fra skrænten, medens min far for det meste stod for udlevering af det sorterede sand og grus, kundebetjening og regnskabsførelse. Lynhurtigt viste det sig, at Thomas Hansen

også kunne stå for hele grusgravens drift, når der var behov, så min far trygt kunne forlade grusgraven og ordne andre forretningsårer, når det var nødvendigt.

Anlægget til indhaling og sortering af grus var nu installeret. Meget hurtigt opstod der nye problemer. Mekanikken i det nye anlæg virkede vel, men alligevel ikke godt nok. Bl.a. sprang wiren til indhaling af råvarerne hele tiden. Den blev slidt op ved at slæbe i gruset. Problemet blev løst ved at købe de kasserede wirer fra ophalingsspillene til fiskerbåde på vestkysten. De var meget kraftigere, men så kneb det med at motoren kunne trække anlægget. Det støvtætte lege var ikke opfundet, så næsten hver dag gik der lejer i stykker i anlægget, når støvet trængte ind.

Det værste var dog, når slæbeskovlen havde udhulet skrænten så meget, at der kom skred og begravede den. Nu måtte der gang i skovl og greb for at befri slæbeskovlen. På den bedste demokratiske vis skiftedes min far og Thomas Hansen til at udføre det livsfarlige job. Nerverne var virkelig på højkant, når en mand skulle arbejde i slæbeskovlens bane. Et nyt skred med tusindvis af kubikmeter sand og grus kunne komme når som helst og begrave manden. Når sådan en nervepirrende opgave var løst, skulle der altid være tid til en kop meget stærk kaffe og en smøg i skuret, uanset hvor travlt der end var. En mærkelig stilhed sænkede sig blandt de to mænd. Altvins og det hellige brød var ikke til stede, men meningen har nok været den samme.

Flere forsøg på at få skrænten til at skride, inden nogle skulle derud og arbejde, blev afprøvet. Bl.a. prøvede min far at skyde et par skud med sit jagtgevær ind i skrænten. Ekkoet fra skuddene, og haglslaget kunne til tider udløse et skred, men metoden var langt fra sikker. Problemet

Grusgraven i Øster Kanstrup, Skovsted.

blev aldrig løst, heldigvis kom ingen nogensinde til skade med at grave slæbeskovlen fri med håndkraft.

Velfærden var der virkelig tænkt på også. I ledige stunder var der rejst et opholdsskur. Endda et toiletskur var der tænkt på. Ingen skulle sidde med bukserne nede om hælene i Kanstrup Skov. Træk og slip var ikke til stede, men blot et lille skur med en bænk, og et udgravet hul under, samt krog på døren indvendig som udvendig. Jo – der var virkelig tale om kundepleje og personalegoder i virksomheden.

Opholdsskuret var næsten knudepunktet i hele grusgraven. Her fandtes næsten alt, hvad der kunne tænkes til livets forskønnelse. »Køkkenet«, som det blev kaldt i folkemunde, bestod af en primus, der altid voldte kvaler, men var nødvendig til kaffebrygning og fremstilling af små lune retter. Vandforsyningen var en gammel mejerispand med aftapningshane i bunden, så frisk vand var der altid til stede, hentet på

de nærliggende gårde. Hygiejnen i køkkenet havde en mærkelig status. Kopper, bestik, potter og pander fik en gang kogende vand over sig inden ibrugtagning. Vel ikke helt rent, men 100 % bakteriefrit. Håndvask inden måltidet var der også mulighed for. Et gammelt vaskefad og et stykke Kopmans Sæbe, noget mærkeligt brunt stads med slibemiddel iblandet, vel havsand, kunne rigtig løsnе skidtet fra de grove næver inden måltidet.

Borde og bænke var tømret sammen, så alle kunne få en siddeplads. Den daværende Thisted Amts Tidende blev brugt som borddækning, og i toiletskuret til mere personlige hygiejniske formål, så man må nok sige, avisen også blev brugt som andet end nyhedsmedie i Øster Kanstrup Grusgrav. Opvarmning og belysning i vinterhalvåret var noget for sig selv, meget genialt. En olietønde fyldt med spildolie, og monteret med en luftroset. Som skorsten var monteret et gammelt tærskemaskinerør op gen-

Der opstilles minkhaller i Thisted Landsogn. En tidligere medarbejder på Thisted Cementstøberi, Edvard Kloster, giver en hjælpende hånd med.

nem taget. Ingen besværlig brændehugning her, blot en sjat sprit eller anden brændbar vædske ned til olien, en tændstik til, meget snart bredte der sig en meget dejlig varme i skuret. Lyset kom fra en flagermuslygte, ikke den helt store lyskilde, men nok til orientering i skuret i mørke, så man kunne se, der var mennesker til stede ved udlevering af sand og grus.

Bogholderiet havde sin plads på en hylde på væggen. En gammel kiksdåse, en regningsblok med et stykke gennemslagspapir og en blækstift fungerede som daglig kasse- og regnskabsførelse. Ingen besværlig indblanding fra told- og skattevæsen i den daglige drift.

I midten af 50'erne så en helt ny produktion dagens lys i Skovsted. Min far startede en minkfarm i grusgraven på rent hobbybasis. Som tiden gik, slog han sig mere og mere ind på pelsdyravlen. Ca. 1959 byttede han forpagtningsrettighederne og maskinerne i grusgraven væk med en gård i

Hjardemål Klit med et meget stort jordareal, der på det tidspunkt næsten var værdiløs. Gården blev senere solgt til anden side og er i dag nedrevet. Thomas Hansen solgte sin ejendom i Skovsted og flyttede til Boddum i Sydthy, hvor han ad åre fik oparbejdet et mønsterværdigt landbrug. Minkfarmen blev flyttet til Thisted Landsogn, hvor nu Australievænget ligger. Pelsdyravlens fortunaspil skulle prøves, men herom en historie senere, såfremt der skulle blive oprettet en Lokalhistorisk Forening for det tidligere Thisted Landsogn.

I dag kører jeg tit til Skovsted i bil eller på motorcykel. Betragter skelettet af det gamle jagtforeningshus i Kanstrup Skov, lavet i en tid, hvor der var håndværksdyder til. Stopper op ved den gamle grusgrav. Skal da lige have en mundfuld frisk Skovstedluft i lungerne. Ak ja, alt er forandret. I dag fungerer den tidligere grusgrav som indkørsel til Skovsted Maskinstation, Kanstrupvej 12, ejendommen som min far var født i. I den østlige ende er der opført et lager og en maskinhal. Landskabet er så vidt jævnet ud, sporene efter min fars grusgravning er næsten slettet. I det fjerne høres en gummiged, der arbejder i en grusgrav. Hvor meget der i dag end er forandret på området, og i verden i sin helhed, så har jeg dog stadig mindet om min barndomstid i Øster Kanstrup Grusgrav dybt inde i mig. Jeg mindes en tid, hvor grusgravningen foregik med en gammel dieselmotor og wi-retræk. Var produktionen besværlig i denne tid, så var livet nok lettere for en grusentreprenør dengang på andre måder. Bestemt ingen indblanding fra miljø- eller andre offentlige instanser. Derfor er verden måske også mere eller mindre af lave i dag, hvem ved. Jeg må lige hjem og se en ekstra gang på mit kære luftfoto.